

×

Studium Generale

MAGAZINE #11

MIS ZE NIET

De must-sees
van afgelopen
seizoen

COMMENTAAR

Twijfel als
wapen

‘Je thuis voelen
in de samenleving?’

Dat is veel
te ambitieus’

Interview met Jan
Willem Duyvendak

BINGE SCIENCE

Netflixen met
wetenschappers

Universiteit Utrecht

Inhoud

4

Met gerede twijfel

Commentaar Maud Radstake

10

Wetenschappelijk verantwoord netflixen

Wetenschappers over jouw favoriete TV-series

12

Socioloog Jan Willem Duyvendak over de 'gewone Nederlander'

– en wie daar niet bij hoort

20

Must-sees

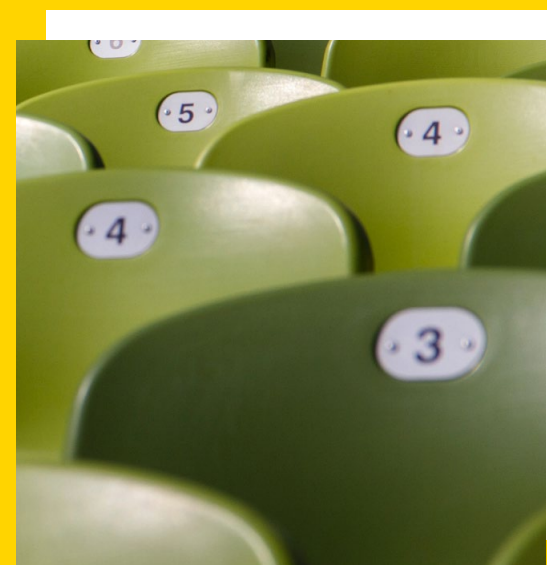
Drie spraakmakende lezingen

22

Wist je dat...

Tien opmerkelijke verhalen uit de wetenschap

26

'Langetermijndenken past niet binnen de huidige politiek'

Interview prof. dr. Herman Philipse

Met gereede twijfel

Post-truth, fake news en alternatieve feiten zijn tot ons dagelijks vocabulaire gaan behoren. Wat heeft de wetenschap te bieden? Het antwoord ligt misschien meer voor de hand dan je zou denken: twijfel en een open blik.

MAUD RADSTAKE
Directeur SG

Wie geen belang heeft bij de waarheid, zaait verwarring. De documentaire *Merchants of Doubt* (2014), naar het gelijknamige boek van wetenschapshistorici Naomi Oreskes en Eric. M. Conway uit 2010, laat zien hoe lobbyisten met veel geld en macht stelselmatig de wetenschappelijke consensus over de schadelijkheid van o.a. roken, bestrijdingsmiddelen en klimaatverandering in twijfel trekken. Wat kunnen wetenschappers ertegen doen? Paradoxaal genoeg precies datgene waarvan ze hun tegenstanders betichten: blijven twijfelen.

DOUBT CAN SET YOU FREE

In een **prijswinnend essay** formuleerde de jonge Utrechtse natuurkundige Drian van der Woude onlangs zijn kernboodschap voor de wetenschap: *(Alternative) facts can hold you prisoner. Doubt can set you free.* Het zou het motto van Studium Generale kunnen zijn. Wij willen niet beweren dat wetenschap waar, relevant of zinvol is, maar mensen uitdagen om zelf te ontdekken wat wetenschap en wetenschappers kunnen toevoegen aan hun leven, werk, relatie tot elkaar en de wereld. Soms gaat het publiek met antwoorden naar huis, of met nieuwe vragen, en vaak met twijfel. Dat is mooi, want twijfel is de basis voor een wetenschappelijke houding. Wie alles zeker weet, gaat niet op onderzoek uit, toetst geen hypothesen en ontkracht geen theorieën.

Maar altijd twijfelen is ook weer niet de bedoeling. We moeten immers ook dingen doen en beslissen. Studium Generale probeert handvatten te bieden om daarbij wetenschap en andere bronnen en vormen van kennis op waarde te schatten.

NIETS IS BELANGRIJKER DAN DE WAARHEID?

Merchants of Doubt was een van de [drie documentaires](#) die we dit najaar samen met leden van de [Utrecht Young Academy](#) lieten zien en nabespraken. Deze jonge wetenschappers zien het als hun taak om mensen te helpen zin en onzin van elkaar te onderscheiden. Dat is niet alleen lastig als met onzin veel geld of macht te verdienen valt, maar ook als feiten niet overeenkomen met wat mensen (willen) geloven.

Een voorbeeld daarvan gaf wetenschapshistoricus dr. [Alice Dreger](#), die onlangs [op ons podium](#) stond. Naar aanleiding van haar onderzoek naar de medische behandeling van intersekse, werd ze een voorvechter van de rechten van mensen die niet met eenduidig mannelijke of vrouwelijke geslachtskenmerken geboren worden. In een later onderzoek stuitte ze op een conflict tussen transgenderactivisten en de Amerikaanse psycholoog J. Michael Bailey, die redenen voor gendertransitie had onderzocht bij transvrouwen. De activisten vonden dat zijn onderzoek stigmatisering in de hand werkte. Opnieuw besloot Dreger de barricaden op te gaan, maar dit keer nam ze het op voor de wetenschap, waarna ze zelf het mikpunt van agressie en bedreigingen werd. Over die ervaring en die van andere wetenschappers die hetzelfde overkwam, schreef ze een boek. Haar boodschap: niets is belangrijker dan de waarheid, zelfs sociale rechtvaardigheid niet. Interessant, vonden we, omdat we zelf ook soms merken dat je minder kritisch bent op onderzoek dat je wereldbeeld bevestigt, dan op onderzoek dat haaks staat op wat je belangrijk vindt of al denkt te weten.

IN VERWARRING

Kort voor het optreden van Dreger ontvingen we via Facebook een bericht van Sophie Schers van het Transgender Netwerk Nederland. Of we misschien het [blog van Julia Serano](#) wilden lezen, en vervolgens konden uitleggen waarom we Alice Dreger een podium gaven. Julia Serano bleek een van Dregers meest fervente tegenstanders. Een transgenderactivist met een PhD in ontwikkelingsbiologie, die Dreger ervan beschuldigde relevante wetenschappelijke

‘Wie alles zeker weet, gaat niet op onderzoek uit, toetst geen hypothesen en ontkracht geen theorieën.’

nooit gaan winnen met alleen wetenschappelijke data en analyses als wapen. Ze opperde om iets van de creatieve PR-strategieën van de tegenstanders over te nemen. Oberski waarschuwde dat als je wetenschappelijke onzekerheden anders voorstelt dan ze zijn, er een tijd zal komen waarin je ongelijk bewezen wordt. Wetenschappers die dezelfde tactieken gaan gebruiken als hun tegenstanders, vallen vroeg of laat door de mand, en dan ben je nog veel verder van huis. Als je wilt dat de waarheid zegeviert, aldus Oberski, kun je er niet omheen om ook de optie open te houden dat je ongelijk hebt.

MET VALLEN EN OPSTAAN

Nou zijn wetenschappers natuurlijk niet altijd alleen maar op zoek naar waarheid. Net als

iedereen willen ze ook waardering, erkenning en invloed en zijn ze niet immuun voor status, macht en geld. Ze onderzoeken niet alleen maar waar ze zelf nieuwsgierig naar zijn. Wetenschap heeft ook te maken met maatschappelijke behoeften en verwachtingen, met politiek en economie. Juist daarom is het zo interessant om van wetenschappers te horen hoe ze zelf proberen om open te staan voor de mogelijkheid dat ze ongelijk hebben. Wanneer dat moeilijk is, en waarom het niet altijd lukt. En hoe ze het dan toch blijven proberen. Want om te durven twijfelen, moet je stevig in je schoenen staan. Je kunt uitglijden. Als er dan iemand in de buurt is die je helpt om op te krabbelen, vind je misschien weer vaste grond onder je voeten, of besluit je een andere weg in te slaan. Dat is wat we proberen te doen bij Studium Generale. Met vallen en opstaan, en met gerede twijfel.

kritiek op het onderzoek van de omstreden psycholoog te negeren. Tijd om ons er echt in te verdiepen was er niet. De twijfel sloeg toe. Lieten we onszelf nu in verwarring brengen, alleen omdat iemand onze integriteit ter discussie stelde? Aan de andere kant: konden we de wetenschappelijke basis van de discussie zelf wel op waarde schatten? Waren we ten prooi gevallen aan identiteitspolitiek en zo ja, van wie: van de transgenderactivisten of van wetenschappelijke waarheidshoeders? Zo ondervonden we dat twijfelen in de praktijk niet altijd makkelijk is.

ONGELIJK ALS OPTIE

Ook na de vertoning van de documentaire *Merchants of Doubt* en de discussie erover na afloop met statisticus dr. Daniel Oberski bleek twijfelen makkelijker gezegd dan gedaan. Programmamaker Laura Mol schreef in een persoonlijk [blog](#) dat ze vreest dat wetenschappers de strijd tegen de propaganda en lobby van professionele twijfelzaaiers

‘Waren we ten prooi gevallen aan identiteitspolitiek en zo ja, van wie?’

Lees ook
[Why the climate debate is a street fight](#)

Wetenschappelijk verantwoord netflixen

Voor de trouwe fans van Netflix en HBO is de kerstvakantie hét moment om een beetje bij te bingen. Daar doen wij graag nog een schepje bovenop.

REEKS

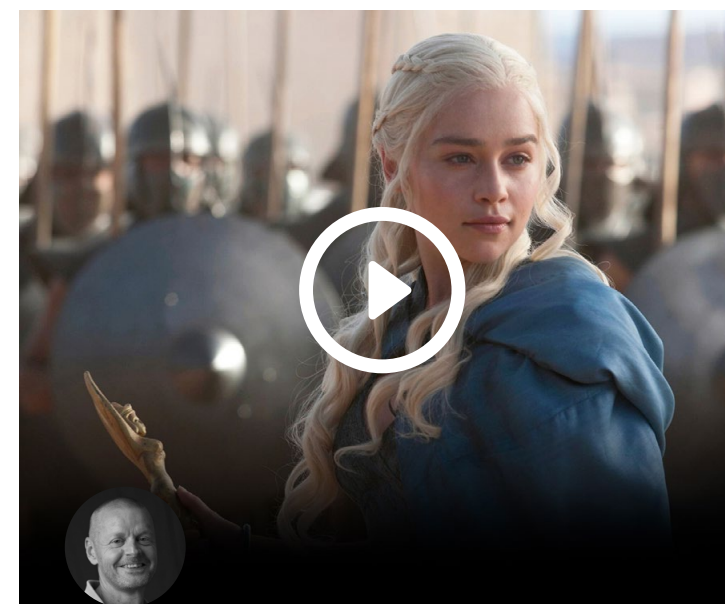
Vierkante Ogen

In het eerste seizoen van de lezingenreeks Vierkante Ogen doken we met wetenschappers in de wereld van je favoriete TV-series. Wat zeggen Narcos en House of Cards over macht? Hoe houdt Game of Thrones je aan de buis gekluisterd? En geeft Orange Is the New Black een realistisch beeld van de vrouwengevangenis? Kijk hier de vier lezingen terug.

Narcos

Volgens Netflix gaat *Narcos* over de opkomst en ondergang van cocaïneconing Pablo Escobar. Maar het interessantste is niet deze kingpin, maar de cultuur en politiek om hem heen. Cultureel antropoloog dr. Martijn Oosterbaan (UU) legt uit.

Game of Thrones

Game of Thrones is wereldwijd een daverend succes. Literatuurwetenschapper dr. Frank Brandsma (UU) keek alle seizoenen én las alle boeken. Welke thema's keek schrijver George Martin af bij zijn Middeleeuwse collega's?

Orange Is the New Black

Orange Is the New Black laat zien hoe het vrouwen in de gevangenis vergaat. Maar klopt het geschetste beeld wel? Criminoloog dr. Anne-Marie Slotboom (VU) geeft een kijkje achter gesloten deuren.

House of Cards

Chantage en intriges zijn dagelijkse kost in *House of Cards*. Strookt dat met de werkelijkheid? Rechtsgeleerde dr. Wytze van der Woude (UU) geeft een inkijkje in het Amerikaanse politieke systeem.

‘Je thuis voelen in de samenleving? Dat is veel te ambitieus’

Socioloog *Jan Willem Duyvendak* over de ‘gewone Nederlander’ — en wie daar niet bij hoort.

LOES SINGELING
Freelance journalist

Terwijl Dokkum op 18 november Sinterklaas verwelkomde, werden op de A7 twee bussen met anti-Zwarte Piet-demonstranten klemgereden door boze Friezen. Een paar maanden eerder schetste CDA-leider Sybrand Buma in zijn HJ Schoo-lezing een samenleving waarin de ‘gewone Nederlander’ zich niet meer thuis voelt, dankzij ‘nieuwkomers’ die zich weigeren aan te passen. De tegenstellingen in Nederland lijken nooit scherper geweest. Toch zijn we inhoudelijk juist homogener dan ooit, betoogt prof. dr. [Jan Willem Duyvendak](#) (UvA). ‘Maar het verbaast me hoe slecht we omgaan met de resterende verschillen.’

Tegen de stroom in

In de serie [Tegen de stroom in](#) lieten we dwarsdenkers aan het woord over belangrijke maatschappelijke veranderingen. Prof. dr. Jan Willem Duyvendak opende de reeks met een [lezing](#) over de kracht van sociale bewegingen. Hij is faculteitshoogleraar Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Dit jaar publiceerde hij het boek *Thuis. Het drama van een sentimentele samenleving* (Amsterdam University Press), over de recente obsessie met thuisgevoelens in politiek en maatschappij.

Het was het jaar van de gewone Nederlander en 'Nederlandsheid', als je de politieke partijprogramma's mag geloven. Neem de VVD: in hun verkiezingsprogramma telde Duyvendak liefst 361 keer iets 'typisch Nederlands', zo schreef hij in een opiniestuk in *De Groene Amsterdammer* begin dit jaar. Typisch Nederlands: vroeg opstaan om naar je werk te gaan. Typisch Nederlandse geschiedenis: vooruitlopen wat betreft gelijke rechten voor vrouwen en homo's. Soortgelijke typeringenvond Duyvendak in andere partijprogramma's.

Het is kenmerkend voor Nederland anno nu, meent hij. In grote lijnen zijn we het opvallend met elkaar eens over wat Nederlands zijn inhoudt (hoewel sommige claims, zoals vroeg opstaan- twijfelachtig zijn). 'Nederland heeft een heel sterke mainstream. Zo'n 75 tot 85 procent is het eens over belangrijke immateriële zaken zoals abortus, euthanasie en homo- en vrouwenrechten, soms tot in detail. Dat is bijna nergens anders zo.' Van GroenLinks tot de PVV, van *De Wereld Draait Door* tot *GeenStijl*: ze delen die progressieve waarden en omarmen ze als Nederlands.

Maar voor de verschillen die overblijven, is volgens Duyvendak weinig plaats meer. Kun je je niet vinden in de mainstream, pas je je niet aan, dan ben je geen echte Nederlander. 'Doe normaal of ga weg', schreef Rutte in zijn brief aan 'alle Nederlanders', maar waarmee hij zich vooral tot de nieuwkomers richtte. Dat 'radicaal nativisme' ziet Duyvendak ook terug bij de boze Friezen bij Dokkum. 'Voorstanders van Zwarte Piet zien zichzelf als meer Nederlands, meer *native* dan zwarte Nederlanders en vinden dat zij, als witte Nederlanders, het laatste woord verdienen over hun traditie.'

SOCIALE BEWEGINGEN

Dat afwijzen van verschillen is wrang en historisch gezien opvallend. Want juist het omarmen van verschil ligt ten grondslag aan onze huidige opvatting van Nederlandsheid, meent Duyvendak. Hij deed onderzoek naar sociale bewegingen en de emancipatie van minderheidsgroepen, en concludeerde dat veel zaken die we nu als Nederlands omarmen in de jaren '60 en '70 de inzet waren van

sociale bewegingen: groepen die zich niet kunnen vinden in een bepaalde status quo en tegen de mainstream in met onconventionele middelen hun doel proberen te bereiken. Bovendien konden zij zeker niet altijd op het enthousiasme rekenen van de partijen die nu schermen met de resultaten van hun strijd.

Neem homorechten. Nog geen 70 jaar geleden kon belangenvereniging COC hoogstens een pleidooi houden om homoseksualiteit te behandelen als linkshandigheid - iets onwenselijks wat je moest afleren, maar waar je niet voor gestraft zou moeten worden. Zelfs in 1996 stemde een groot deel van de VVD-fractie nog tegen het openstellen van het burgerlijk huwelijk voor homo's. Nu omarmt de VVD homorechten als Nederlands erfgoed, net als bijna alle andere partijen.

Hoe is homoseksualiteit zo snel van afwijking naar mainstream gegaan? Sommige wetenschappers en activisten schrijven dat succes toe aan de homobeweging zelf. Duyvendak: 'Maar anderen menen dat de homobeweging geïnstrumentaliseerd is door politieke partijen die seksuele diversiteit vooral zien als Nederlands, niet als mensenrecht.' Homonationalisme, noemen wetenschappers dat:

'We zijn ontzettend blij met onszelf als Nederlanders, kijk eens hoe progressief we zijn in onze omgang met homo's!'

Beiden hebben volgens Duyvendak gelijk. 'De homobeweging mag overwinningen op het gebied van emancipatie zeker op haar eigen naam schrijven. Maar de razendsnelle acceptatie van homoseksualiteit in de afgelopen tien jaar door populistische en centrumrechts, is deels gebeurd om de afstand naar een andere groep groter te maken.'

Moslims, in dit geval, van wie verondersteld wordt dat ze traditioneler denken over gender en seksualiteit. Duyvendak: 'In de tweedeling in politiek Nederland zijn homo's en vrouwen aan de goede kant terecht gekomen, en religieuzen aan de verkeerde kant. 'Wij' zijn progressief, omarmen homo- en vrouwenrechten, versus die 'achterlijke' moslims. Zelfs figuren als Jan Roos worden woedend als je ze antifeministisch of homofob noemt: dat kan niet, je moet als Nederlander immers pro-homo en feministisch zijn. Dat zegt iets over hoe dominant de mainstream is.'

'In de tweedeling in politiek Nederland zijn homo's en vrouwen aan de goede kant terecht gekomen, en religieuzen aan de verkeerde kant.'

INTERACTIE MET DE MAINSTREAM

Het succes van sociale bewegingen hangt dus deels af van de ontvankelijkheid van de mainstream. En daarmee veranderen ook de eisen van de beweging. Duyvendak onderscheidt daarin drie mogelijke fasen: in de eerste is het machtsverschil met de mainstream zo groot, dat de gemarginaliseerde groep weinig anders kan dan zich aanpassen – neem de eerste homoactivisten die niets meer wilden dan niet gestraft worden. Wanneer de groep sterker staat, door onder meer de ruimte die ze krijgt, begint de strijd om gelijke rechten en de acceptatie als onderdeel van de mainstream, zoals met homoseksualiteit is gebeurd.

Die interactie met de mainstream verandert de beweging zelf ook. Niet iedereen binnen de homobeweging is blij met het feit dat homo-identiteit voor Nederlandsheid is komen te staan. De Gay Pride gaat niet meer exclusief over homoseksualiteit: het heet nu 'Pride' en op de boten tijdens de Canal Parade staat het vol met hetero's. Daarnaast worden homo's rechtser en overwegen vaker PVV te stemmen, uit angst om recente verworvenheden kwijt te raken aan relatieve nieuwkomers. Die overwinning voelt kwetsbaar.

Anderen zien die acceptatie als Nederlands juist als het toppunt van wat bereikt kon worden. Volgens hen biedt het ruimte voor nieuwe eisen: meer inclusiviteit - ook voor transgender mensen, bijvoorbeeld. Die opschaling kan resulteren in de laatste en meest radicale fase in de strijd van sociale bewegingen: het doel is niet langer om onderdeel te worden van de mainstream, maar om deze te veranderen. De vrouwenbeweging in de jaren '70 is daar een voorbeeld van. Streed actiegroep Man Vrouw Maatschappij vooral voor gelijke rechten en betrokken ze daar mannen bij, de radicale actiegroep Paarse September ging een stap verder: de patriarchale samenleving moest veranderen. Ze sloten mannen uit om zich te kunnen ontplooiën buiten hun toezicht oog.

De vrouwenbeweging heeft fundamentele zaken ter discussie gesteld en veranderd. Daarvoor moet je als sociale beweging heel zelfverzekerd zijn, benadrukt Duyvendak. Je zegt in feite dat de mainstream heel veel van jou kan leren in plaats van andersom.

#METOO

Toch is ook deze beweging nog niet 'klaar'. Nog altijd zetten feministen zich af tegen traditionele genderrollen en straatintimidatie – vooral online: de #Metoo-beweging bijvoorbeeld, waarbij vrouwen via

sociale media massaal hun ervaringen met seksuele intimidatie en machtsmisbruik deelden.

Of je dit ook een sociale beweging op zich kan noemen, vindt Duyvendak lastig te beoordelen. 'Dat kun je pas zeggen als vrouwen zich sterk genoeg voelen met elkaar om dat grensoverschrijdende gedrag echt aan te pakken.' Want hoewel de beweging brede steun vindt bij de mainstream, zijn er zeker vergeleken met Amerika nog weinig mannen in Nederland aangeklaagd. En hoewel we, als je het ons vraagt, volmondig beamen dat mannen en vrouwen gelijk zijn, zijn de genderverhoudingen in de praktijk

nog vrij traditioneel: zo staan vrouwen in Nederland nog altijd economisch zwakker dan mannen.

DISCURSIEVE EENSGEZINDHEID

Die botsing tussen die zogenaamde 'discursieve eensgezindheid' en de praktijk is bij meer van die relatief nieuwe 'typisch Nederlandse' kwesties te zien. Enkele feministen protesteerden vorig jaar tijdens een PVV-campagnetour tegen wat zij zagen als Wilders' annexatie van vrouwenrechten om moslimhaat te

legitimeren. ‘Jullie willen verkracht worden’, riep een Wilderssupporter hen toe.

De vraag dringt zich dan op hoe diep die progressieve consensus eigenlijk zit. Duyvendak: ‘Als HEMA genderneutrale kleding introduceert, schieten populistten meteen in een reflex en klagen over de elite die ze vertelt hoe ze moeten leven. Ze lijken even te vergeten dat ze hadden besloten dat genderdiversiteit iets moois was van de westerse wereld. Ze reageren eigenlijk alsof ze moslims zijn – zoals zij moslims zien, althans. Tsja, ik wil me niet uitlaten over hun motieven, maar erg consistent is het niet.’

Maar reden voor pessimisme ziet Duyvendak daar niet in. De achterban van de PVV begint langzaam progressievere opvattingen te krijgen over gender en seksualiteit. ‘Het begon 10, 15 jaar geleden misschien als opportunisme, maar dat hou je niet vol. Ze gaan toch geloven wat ze zeggen.’ De gemiddelde PVV’er is inmiddels nét iets progressiever dan de gemiddelde Nederlandse Marokkaan – die overigens ook steeds progressiever wordt.

Bovendien gaat het over het algemeen goed met homo’s en vrouwen in Nederland. ‘En er is absoluut geen sprake van dreigende islamisering, zoals Buma en Wilders beweren. Dat is volstreekte lariekoek. Moslims vernederlandsen eerder – maar Nederland is zo snel veranderd dat nogal wat moslims moeite hebben om de snelle veranderingen bij te benen.’

Juist het razende tempo waarmee centrumrechtse partijen zijn veranderd, zoals het CDA en de VVD, veroorzaakt volgens Duyvendak hun angst om bepaalde vrijheden kwijt te raken aan nieuwkomers. ‘Ze zijn buiten adem en kunnen nauwelijks nog bevatten waar ze staan. Wat ze bereikt hebben voelt fragiel, alsof het zo afgepakt kan worden. Dus zijn ze heldhaftig aan het verdedigen wat ze net ontdekt hebben.’

VERSCHILLEN VS. THUIS

Hoewel we dus inhoudelijk steeds minder verschillen, voelen de resterende verschillen erg groot. Affectieve of emotionele polarisatie noemt Duyvendak dat.

‘Populisten reageren eigenlijk alsof ze moslims zijn – zoals zij moslims zien, althans. Erg consistent is het niet.’

‘Waarin we het oneens zijn, is hoeveel ruimte we willen bieden aan verschil. Je ziet dat groepen die met enige moeite de mainstream onderschrijven, zoals de PVV, op hoge toon eisen dat anderen het met hen eens moeten zijn en wel onmiddellijk. Terwijl bijvoorbeeld GroenLinks-stemmers, die al langer de waarden onderschrijven die we nu als Nederlands zien, meer openstaan voor verschillen.’

Juist voor die verschillen en die onenigheid moeten we volgens Duyvendak wat minder bang zijn. Stevig conflict kan productief zijn, dingen blootleggen, zoals bij de heftige botsingen tussen pro- en anti-Zwarte Piet. ‘Het racisme is niet erger dan vroeger, de botsingen maken het racisme zichtbaar. Dat geeft de kracht aan van de nieuwe middenklasse van zwarte Nederlanders, die niet langer accepteren dat er een figuur is die zij als racistisch ervaren.’

En hoewel de anti-Zwarte Pietbeweging nog een lange weg te gaan heeft, zie je meer openheid ontstaan bij de mainstream. Winkels passen hun aanbod aan, steeds meer politici staan open voor verandering, en BN’ers voeren actie tegen Zwarte Piet. Zoals bij de homo- en vrouwenbeweging gebeurde, zijn er alliantiepartners ontstaan. ‘Dat is het moment dat die groep macht krijgt’, zegt

Duyvendak. ‘Het recht om mee te praten.’ Dat het conflict soms hoog oploopt, betekent bovendien niet dat het nooit opgelost wordt: kijk naar de sociale bewegingen in de jaren ‘60 en ‘70. Wat we moeten loslaten, meent Duyvendak, is het idee dat we alleen kunnen samenleven als we heel veel waarden en emoties delen. We moeten ons thuis voelen, hoor je in de politiek. Maar dat is veel te ambitieus en werkt al snel uitsluitend. Als je net zo veel gemeenschappelijkheid in de samenleving wil als thuis, zeg je eigenlijk dat diversiteit het samenleven onmogelijk maakt. Dan krijg je dus een Nederland waarin je alleen welkom bent als je hetzelfde bent als iedereen.’

Must-sees

Met zoveel nieuwe opnames online, is het natuurlijk lastig kiezen wat je terug gaat kijken. We zetten drie spraakmakende lezingen voor je op een rij. Over het basisinkomen, de psyche van Poetin en wetenschap anno nu.

Gratis geld

Is het basisinkomen te mooi om waar te zijn?

Tijdens 'Gratis geld' gingen journalist **Rutger Bregman** (*De Correspondent*) en filosoof en econoom prof. dr. **Ingrid Robeyns** (UU) vurig met elkaar in debat. Bregman is groot pleitbezorger van het basisinkomen - een van de stokpaardjes in zijn betoog voor meer utopisch denken. Volgens Robeyns hebben we juist behoefte aan details. Hoe hoog moet het basisinkomen zijn? Wat zijn de gevolgen voor kwetsbare groepen? Verdwijnt de armoede echt als door het basisinkomen sociale voorzieningen en toelages verdwijnen? Een verfrissend debat voor iedereen, of je nu voorstander, tegenstander of twijfelaar bent.

Wat drijft Poetin?

De mens achter de machthebber

Van de bemoeienis met de Syrische burgeroorlog tot de annexatie van de Krim. Voor het buitenlandbeleid van Rusland hebben Europeanen vaak weinig begrip. Volgens schrijver **Pieter Waterdrinker** nemen we te weinig moeite om de psyche van Poetin te doorgronden. Toch hangt het nabije lot van Rusland én dus van Europa voor een groot deel van hem af. Welke gebeurtenissen bepalen Poetins houding naar het Westen? Wat kunnen we de komende tijd van hem verwachten? Filosoof prof. dr. mr. **Herman Philipse** ging met hem in gesprek.

De (on)macht van feiten

Wetenschap anno nu

Als 2017 het jaar van de 'alternatieve feiten' was, wat zegt dat dan over de stand van de wetenschap? Op het *Betweter Festival* ging Geert Maarse hierover in gesprek met twee academische zwaargewichten: klimaatwetenschapper prof. dr. **Klaas van Egmond** (UU) en religiewetenschapper prof. dr. **Birgit Meyer** (UU). Overeenstemming bereiken binnen de wetenschap is één ding, zeggen zij, de samenleving overtuigen is wat anders. Over klimaatverandering, bijvoorbeeld. Wanneer noemen we iets een feit? En waarom wordt wetenschappelijke kennis vaak niet ingezet om de samenleving te veranderen?

Wist je dat...

...het aantal mensen met een burn-out al lange tijd hetzelfde is

De burn-out lijkt dé ziekte van deze tijd. Toch neemt het aantal burn-outgevallen niet toe. Volgens psychiater dr. [Christiaan Vinkers](#) (UMC Utrecht) zijn de cijfers in de media vaak uit hun context getrokken. De aandacht is groot en het is zeker een probleem, maar niet in toenemende mate.

[BELUISTER DE OPNAME](#)

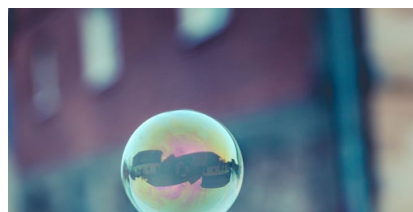

...de Nederlandse taal de meeste mannetepels heeft

Taalwetenschapster dr. [Sterre Leufkens](#) (UU) vergeleek 22 verschillende talen. Uit haar onderzoek blijkt dat het Nederlands de meeste overbodige grammaticale regels bevat. Het zijn taalkundige 'mannetepels': ze bestaan, maar zijn verder nutteloos. Denk bijvoorbeeld aan het onderscheid tussen 'de' en 'het'. Of het woordje 'er' als je zegt 'er valt sneeuw'. Waarom niet gewoon 'het sneeuwt'?

[BEKIJK DE VIDEO](#)

...we niet in een filterbubbel leven

Als je je nieuws alleen via Facebook tot je krijgt, bepalen algoritmes op basis van je (politieke) voorkeuren welke berichten je ziet. Gelukkig hebben we in Nederland nog kranten en een publieke omroep, en bereikt nieuws ons ook buiten Facebook om. Daardoor zitten Nederlanders in veel mindere mate in een filterbubbel dan mensen in de V.S., stelt gedragswetenschapper dr. [Judith Möller](#) (UvA).

[BEKIJK DE VIDEO](#)

...modificatie van gewassen noodzakelijk is om hongersnood te kunnen stoppen

Door gewassen genetisch te manipuleren kunnen misoogsten worden voorkomen en kunnen meer vitamines aan gewassen worden toegevoegd. Modificatie kan dus een belangrijke speler zijn in het tegengaan van hongersnood. Volgens plantpatholoog dr. [Ronnie de Jonge](#) (UU) is verzet tegen gemodificeerde gewassen daarom niet te rechtvaardigen.

[BEKIJK DE VIDEO](#)

...Nederland lui geworden is door de Britse steun in de EU

Als de Brexit ergens pijn doet, dan is het wel in Nederland, meent NRC-correspondent [Caroline de Gruyter](#). Eerder trokken we ons altijd op aan de eurosceptische Britten, maar dat kan nu niet meer. Om nieuwe coalities te smeden zal de Nederlandse regering bepaalde onderwerpen met rust moeten laten. Een eurosceptische houding kan Nederland zich nu even niet permitteren.

[BEKIJK DE VIDEO](#)

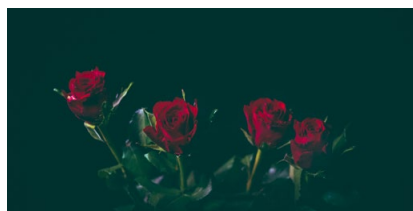

...Nederland op de ranglijst voor gendergelijkheid in één jaar 16 plaatsen zakte

We staan nu op plaats 32. Niet best. In het onderwijs doen we het goed, maar op het gebied van politieke macht, arbeidsparticipatie en inkomen en gezondheid doen we het slecht. Vrouwen verdienen in Nederland gemiddeld 16,1 procent minder dan mannen, slechts 1 op de 4 is vrouw heeft een leidinggevende functie en een vrouwelijke premier hebben we nog nooit gehad. De genderstereotypen zijn zo sterk omdat het geen bewuste ideeën, maar impliciete associaties zijn, zegt antropoloog prof. dr. [Marieke van den Brink](#) (RU). Ze zijn zo ingebakken in ons brein dat we er moeilijk los van kunnen komen.

[BEKIJK DE VIDEO](#)

...je niet van iemand houdt vanwege zijn goede eigenschappen

Liefde - zowel romantische als vriendschappelijke of familiale – overvalt je. Als je partner attent, zorgzaam en humoristisch is, is dat misschien aantrekkelijk. Maar volgens filosoof prof. dr. Harry Frankfurt kunnen dat niet de oorzaken zijn dat je van iemand houdt. Want, zo beredeneert Frankfurt, als dat zo zou zijn, dan zou je je partner moeten inruilen op het moment dat je iemand tegenkomt die nog attent, zorgzamer en humoristischer is.

BELUISTER DE OPNAME

...je afkomst nog steeds invloed heeft op je toekomst

Vroeger was er een directe invloed van je ouders op je beroep: je klasse, niet je intelligentie bepaalde waar je eindigde. Nu streven we naar een samenleving waarin je maatschappelijke positie bepaald wordt door je eigen verdienste (meritocratie). Maar in de praktijk werkt het zo niet. Econoom prof. dr. **Paul de Beer** (UvA) zegt dat ouders nog steeds invloed hebben op het studieloopbaansucces van hun kinderen; door erfelijkheid, maar ook door culturele bagage, tijd en aandacht die kinderen ontvangen.

BELUISTER DE OPNAME

...je een terugkomende nachtmerrie kunt stoppen door er een nieuw eind aan te verzinnen

Bedenk een nieuw einde en beeld je daarna deze aangepaste droom in van begin tot eind. Dat adviseert klinisch psycholoog dr. **Annette van Schagen** (Centrum '45). 'Imaginatie en rescripting' heet deze techniek. Hevige emoties verdwijnen uit je herinnering van de nachtmerrie, waardoor deze niet meer terug zal komen en je hopelijk weer fijn kunt slapen.

BELUISTER DE OPNAME

...na verloop van tijd een zwart gat onze zon en planeet zal verslinden

Een zwart gat is een van de meest extreme natuurfenomenen die we in het heelal (indirect) kunnen waarnemen. De zwaartekracht van een zwart gat is zo sterk dat niks eruit kan ontsnappen, zelfs licht niet. De zwarte gaten rondom de aarde zijn nu nog heel klein, maar zullen na verloop van tijd – miljarden jaren - groeien en uiteindelijk onze zon en planeet opslokken, vertelt theoretisch natuurkundige prof. dr. **Stefan Vandoren** (UU).

BEKIJK DE VIDEO

Dit jaar in cijfers

15.726
Zaalbezoekers

Sprekers

59 55

54,3%

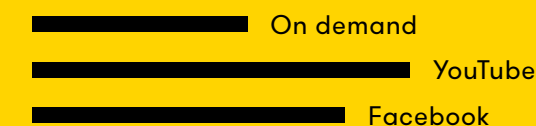

Nieuwsbrief ontvangers	7.281	
Brochure ontvangers	6.685	
Website bezoeken	177.526	▲ 14,8%
Twitter	3.555	▲ 4,5%
Facebook	7.438	▲ 44,1%

237.905
Totaal bekeken lezingen

▲ 22,4%

1.455 lezingen online

‘Langetermijndenken past niet binnen de huidige politiek’

Filosoof *Herman Philipse* over engagement in de wetenschap.

ERWIN MAAS
Programmamaker SG

Universiteitshoogleraar **Herman Philipse** is een bekend gezicht op het podium van Studium Generale. Hij verzorgde jarenlang filosofische lezingenreeksen en interviewde de laatste jaren vooraanstaande figuren uit het publieke debat. Hoog tijd om hem zelf eens te ondervragen. Een gesprek over klimaatverandering, verantwoordelijkheidsgevoel en de publieke rol van wetenschap.

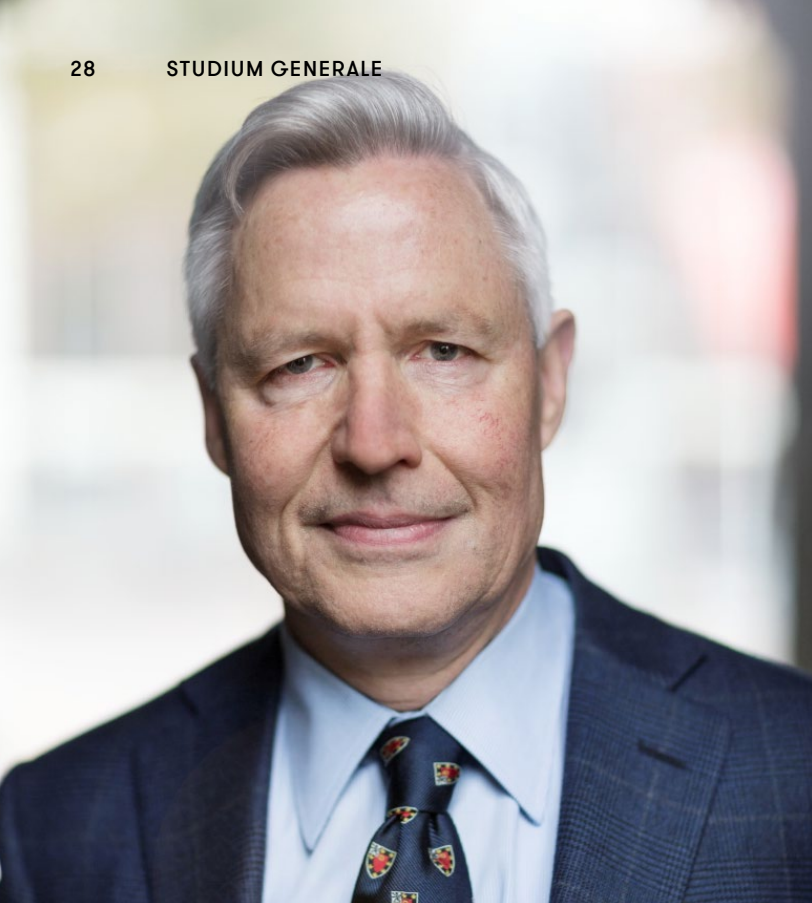
Je kunt wetenschappers grofweg in twee soorten opdelen. Zij die hun hele academische leven in het lab of aan hun bureau doorbrengen, zonder zich met andere disciplines, laat staan publieke

discussies te bemoeien. Of de wetenschapper die zijn kennis publiek laat gelden en verbindingen aangaat met onderzoekers uit andere vakgebieden. Herman Philipse behoort duidelijk tot de tweede groep. Een rol die vroeger wel vaker voor de filosoof was weggelegd, maar tegenwoordig niet meer vanzelfsprekend is.

VERANTWOORDELIJKHEIDSGEVOEL

‘In de jaren ‘60 werd niet alleen Studium Generale opgericht zoals we dat kennen’, vertelt Philipse, ‘maar ook de centrale interfaculteit. De gedachte daarachter was dat filosofie een centrale rol moest spelen in de universiteit en dat er binnen elke faculteit een hoogleraar filosofie van dat vakgebied moest zijn. Op deze manier leerden studenten hun specialisatie in een bredere maatschappelijke context te plaatsen.’

‘Die hoogleraarposten zijn tijdens bezuinigingen in de jaren ‘80 en ‘90 vrijwel allemaal afgeschaft. Met de huidige studentenaantallen en de onderinvestering in onderwijs is het simpelweg niet meer te financieren.’ Toch noemt Philipse het ‘dramatisch jammer’ dat het niet meer bestaat. ‘Stel je studeert wiskunde. Je leert dan een tienduizendste van de wiskunde, zo gespecialiseerd is dat vakgebied. Het is belangrijk dat de studenten daarnaast ook een maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef krijgen, dat ze zich verantwoordelijk voelen voor de toekomst van hun land, de wereld, en daar de kennis voor vergaren.’

Dat verantwoordelijkheidsgevoel was bij Philipse zelf al vroeg aanwezig. Als jonge student filosofie en rechten in Leiden, Oxford, Parijs en Keulen zette hij zijn eerste stappen in het publieke debat. Destijds werd er vlak over de Nederlandse grens in Kalkar een *Schneller Brüter* gebouwd, een bijzondere kernreactor die naast warmte ook nieuw splijtstofmateriaal maakt. ‘Een instituut van de Universiteit van Keulen had berekend dat als de reactor door een kernsmelting zou ontploffen, alles in een straal van 70 kilometer verwoest zou zijn.

Ook al was de kans op zo’n ontploffing minimaal, ik vond het niet opwegen tegen de verwoesting die het zou aanrichten. Daar heb ik toen een opiniestuk over geschreven in het *NRC Handelsblad*.’

Later volgden meer bijdragen. Na de aanslagen van 9/11 en die op Theo van Gogh sprak Philipse zich in kranten en als columnist bij *Buitenhof* veelvuldig uit over het bevorderen van verdraagzaamheid en de risico’s van immigratie. ‘Buitengewoon riskante onderwerpen, maar te belangrijk om niet over na te denken.’ Het valt hem op hoe ongenueanceerd die discussie tegenwoordig vaak gevoerd wordt. ‘Het zijn vooral zeer rechtse partijtjes die zich er ontzettend over opwinden. Een constructieve discussie is er niet altijd meer bij.’

KLIMAATVERANDERING

Hoewel zijn schrijflust wat is afgenomen, heeft Philipse nog wel een idee waar het publieke debat nu over zou moeten gaan: klimaatverandering. Vergeleken met veertig jaar geleden wordt er veel meer over geschreven, maar nog steeds ligt het onderwerp politiek gevoelig. Dat heeft volgens Philipse te maken met hoe de democratie werkt. ‘Langtermijndenken past niet makkelijk binnen de huidige politiek. Politici winnen stemmen met populaire onderwerpen. Klimaatverandering is dat niet.’

Om het thema toch op de agenda te zetten, is volgens Philipse een belangrijke rol voor de universiteiten weggelegd. Ze zouden publiek én politiek moeten informeren over het klimaat. Enige tijd geleden trok Philipse zelf de stoute schoenen aan. Hij probeerde de leiding van de UU ervan te overtuigen om een team samen te stellen van zeer gezaghebbende hoogleraren uit verschillende vakgebieden met expertise over klimaatverandering. Zo’n onafhankelijk en multidisciplinair team zou de overheid ongevraagd moeten adviseren, in rapporten en krantenartikelen. ‘Helaas is het tot nu toe niet gelukt.’

‘Het zijn vooral zeer rechtse partijtjes die zich er ontzettend over opwinden. Een constructieve discussie is er niet meer bij.’

WETENSCHAP ONDER VUUR

Wat de publieke rol van de universiteit er niet makkelijker op maakt, is dat er in tijden van Trump openlijk aan de geloofwaardigheid van wetenschappelijk onderzoek wordt getwijfeld. Die ontwikkeling baart Philipse zorgen, maar hij wijst er ook op dat het geen nieuw fenomeen is. 'Kijk maar naar de tabaks- of drankindustrie. Er zijn altijd partijen geweest die profiteren van het ondergraven van de wetenschap. De redenen zijn meestal economisch.'

Om mensen weerbaarder te maken tegen leugens en desinformatie, zou de overheid een aantal maatregelen moeten nemen, volgens Philipse. 'Ten eerste zouden schoolsystemen in alle landen zo moeten worden ingericht dat iedereen een zekere mate van wetenschappelijk denken aanleert. Als je dat niet hebt, kan men kiezers van alles wijsmaken. Je moet laten zien wat de wetenschappelijke methodes zijn en waarom die beter zijn dan gewoon maar wat blaten.' Een tweede maatregel betreft de publieke media. Die moeten de verantwoordelijkheid nemen om belangrijke kwesties zoals het klimaat op de kaart te zetten. 'Wie denkt dat de publieke omroep dit al voldoende doet, komt na een avondje televisiekijken bedrogen uit.'

Toch is Philipse zich ervan bewust dat het geven van meer informatie niet altijd het antwoord is. 'Er zijn zoveel factoren die bepalen dat iemand iets gelooft, misschien wel tegen beter weten in. Of waarom mensen stemmen op Trump, die de waarheid met een flinke korrel zout neemt.' Het zou volgens Philipse een goed begin zijn als politici die motieven van mensen serieus nemen, en in het geval van de wetenschap: zorgvuldig analyseren.

Sneak preview

Het nieuwe seizoen gaat in februari weer van start. We lichten hier alvast een paar lezingen uit die je niet mag missen. Op onze [website](#) vind je het hele programma.

**In de lift
vanaf 4 april**

Na een jarenlange crisis gaat het Nederland economisch weer voor de wind. Maar hoe lang gaat deze nieuwe voorspoed duren? En wie profiteert er eigenlijk van? Een serie over ongelijkheid, toenemende schulden, doorgedraaide globalisering en nieuwe financiële bubbels.

**Groene bedoelingen
vanaf 6 februari**

Veel van ons proberen een steentje bij te dragen aan een duurzame wereld. Minder vlees eten, slaafvrije kleding kopen, of geven aan goede doelen. In deze reeks onderzoeken we of onze groene keuzes ook daadwerkelijk impact hebben. Helpen alle kleine beetje of zijn het slechts druppels op een gloeiende plaat?

**Science Café Utrecht
vanaf 5 februari**

Dit voorjaar onderzoeken wetenschappers in het Science Café basale elementen van het leven. Praat mee over nut en noodzaak van poep, de veelzijdigheid van taal en onze omgang met de dood. Schuif aan en laat je verrassen bij het slimste café van Utrecht!

'Je moet laten zien wat de wetenschappelijke methodes zijn en waarom die beter zijn dan gewoon maar wat blaten.'

Prof. dr. mr. Herman Philipse is filosoof en sinds 2003 universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Daarvoor was hij 18 jaar hoogleraar in de Wijsbegeerte aan de Universiteit Leiden. Hij schreef meerdere boeken, waaronder *God in the Age of Science? A Critique of Religious Reason* (Oxford University Press, 2012).

x

Studium Generale

WWW.SG.UU.NL

Universiteit Utrecht